

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ДІЯЛЬНОСТІ В БОЙОВИХ УМОВАХ

RESULTS OF THE EMPIRICAL STUDY OF THE PSYCHOLOGICAL READINESS OF THE AIRBORNE ASSAULT TROOPS FOR ACTIVITIES IN COMBAT CONDITIONS

Сучасні бойові дії характеризуються швидким розвитком і різкою зміною обстановки, значною маневреністю та великою стрімкістю дій. Як правило, вони ведуться із застосуванням понад звукових крилатих ракет для ураження військових об'єктів та критичної інфраструктури, а також із застосуванням звичайних засобів до яких можна віднести: артилерію, танки, бойові машини піхоти, гелікоптери, літаки, надводні човни тощо. Але, незважаючи на велич цього озброєння та військової техніки, яку застосовує в своїх цілях противник війни виграються людьми. Для успішного виконання бойових завдань, особливо в тилу противника, велике значення має професійна навченість, злагодженість військовослужбовців Десантно-штурмових військ та обов'язково їх психологічна готовність до діяльності в бойових умовах. Мета статті – представлення результатів емпіричного дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. Методами дослідження є: спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, контент-аналіз, аналіз документів, тестування, експертне опитування та метод експортних оцінок, які дозволили емпірично дослідити особливості психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах. Результати. У дослідженні взяло участь 850 військовослужбовців Десантно-штурмових військ, які є безпосередніми учасниками бойових дій та мають певний бойовий досвід. Основою наукового дослідження стала психологічна готовність, як основне ядро готовності воїна-десантника до діяльності в бойових умовах, що включає в себе взаємопов'язані між собою мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий компоненти. Завдяки обраного психологічного інструментарію здійснено аналіз та розкрито особливості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. Висновки результату емпіричного дослідження свідчать про необхідність застосування засобів розвитку психологічної готовності з визначеною категорією військовослужбовців Десантно-штурмових військ, яка цього потребує.

Ключові слова: готовність, психологічна готовність, службово-бойова діяльність, екстремальні умови.

Modern combat operations are characterized by rapid development and a sharp change in the situation, significant maneuverability and high speed of action. As a rule, they are conducted with the use of supersonic cruise missiles to hit military facilities and critical infrastructure, as well as with the use of conventional means, which include: artillery, tanks, infantry fighting vehicles, helicopters, aircraft, boats, etc. But, despite the greatness of this weaponry and military equipment, which the enemy uses for its purposes, wars are won by people. For the successful execution of combat tasks, especially in the enemy's rear, the professional training, coherence of the soldiers of the Airborne Assault Troops and their psychological readiness to operate in combat conditions are of great importance. The purpose of the article is to present the results of an empirical study of the psychological readiness of Airborne Assault Troops to operate in combat conditions. The research methods are: observation, conversation, interview, questionnaire, content analysis, document analysis, testing, expert survey and the method of export assessments, which allowed to empirically investigate the peculiarities of the psychological readiness of paratroopers to work in combat conditions. The results. 850 soldiers of the Airborne Assault Forces, who are direct participants in hostilities and have some combat experience, took part in the study. The basis of scientific research was psychological readiness, as the main core of a paratrooper's readiness to operate in combat conditions, which includes interrelated motivational, cognitive-orientational, operational, and emotional-volitional components. With the help of the selected psychological approach, the analysis was carried out and the peculiarities of the psychological readiness of the servicemen of the Airborne Assault Forces for combat conditions were revealed. Conclusions. The results of the empirical study indicate the need to use tools for the development of psychological readiness with a certain category of soldiers of the Airborne Assault Forces who need it.

Key words: readiness, psychological readiness, service-combat activity, extreme conditions.

УДК 356:159.9:356.169
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.23>

Стасюк В. В.

д. психол. н., професор,
професор кафедри
морально-психологічного забезпечення
діяльності військ (сил)
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського

Кириченко А. В.

ад'юнкт кафедри
морально-психологічного забезпечення
діяльності військ (сил)
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського

Психологічна готовність до діяльності в бойових умовах є одна з найважливіших передумов забезпечення успішності виконання бойового завдання та в цілому триумфальної перемоги над ворогом. Так, і сьогодні ця проблема не залишає нас, вона стає більш актуальною у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України та залученням сил і засобів

Десантно-штурмових військ до відсічі збройної агресії. Тенденція зростання в світовому оточенні кількісних факторів різноманітних загроз обумовлює за необхідністю знаходження шляхів щодо формування та розвитку психологічної готовності Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах, як основних мобільних сил, що значною мірою відрізняються специфікою дій від інших родів військ

Збройних Сил України та готові виконувати будь-які бойові завдання в різних умовах.

Значний внесок своєї роботи пов'язаної з дослідженням психологічної готовності військовослужбовців різних категорій до службово-бойової діяльності надали такі вітчизняні та зарубіжні учені як: В. Алещенко, О. Блінов, С. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Кандибович, В. Корольчук, Я. Мацегора, В. Молотай, С. Мул, В. Осьодло, О. Самойленко, В. Сисоєв, В. Стасюк, О. Хміляр, Ю. Ширококов, В. Ягупов та ін.

Переходячи до розгляду виявлених особливостей психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах можна зазначити, що відповідно обраного психологічного інструментарію, використовуючи методику діагностики професійної мотивації В. Осьодла (шкала професійні інтереси та цінності) нам вдалося встановити виявлений інтерес та зацікавленість до обраної професії, що є одним із важливих елементів побудови психологічної готовності військовослужбовця.

Так, 290 (34,1%) осіб мають високий показник професійної спрямованості та у 280 (32,9%) респондентів – показник вище середнього, що свідчить про наявність у воїнів-десантників виявленого інтересу та зацікавленості до обраної професії, яка має свій чіткий мотиваційно-цілісний вектор спрямованості. Середній показник мають 254 респондентів (29,88%) та показник нижче середнього – 8 осіб (0,94%). У 18 військовослужбовців (2,11%) виявлено низький показник, що свідчить про відсутність власних переживань за результативний хід виконання службових обов'язків, а також виявленого інтересу самореалізації у відповідному напрямку професійної діяльності.

Використання методики діагностики мотивації до успіху Т. Елерса надало нам змогу встановити рівень мотивації воїнів-десантників до успіху, так 160 респондентів (18,84%) показали занадто високий рівень до успіху, 363 (42,7%) осіб – помірно високий рівень, ще 304 опитуваних (35,76%) – середній рівень. Встановленні показники свідчать про те, що наша категорія дослідних військовослужбовців має сильне орієнтування на успіх та віддає перевагу середньому рівню ризику. Поступово здобутий успіх є зародженням нової внутрішньої енергії, сумою правильних рішень та сильним стимулом для досягнення поставленої мети. У людей, які віддають перевагу боягузтву невдач, переважає малий, або великий рівень ризику. Ризик суттєво впливає на хід виконання бойового завдання та при не врахуванні оцінки безпеки може мати несприятливі наслідки, що приведе до поранення, каліцтва, а в гіршому випадку до загибелі. Мотивація до успіху надає воїну-десантнику віру в перемогу та допомагає знизити готовність до ризику,

наблизити його до запланованої цілі. Низькі показники мотивації до успіху було виявлено у 23 (2,7%) осіб. Отриманий показник свідчить про те, що дана категорія респондентів виявляє невпевненість в своїх діях, тяжіння та байдужість до професійної діяльності, особливо до важких завдань.

За методикою оцінки рівня соціальної фрустрованості (Л. Вассерман, В. Бойко) дуже високий рівень фрустрованості було зафіксовано у 9 військовослужбовців (1,05%), підвищений рівень фрустрованості у 8 осіб (0,94%), а також у 8 респондентів (0,94%) – помірний рівень фрустрованості, що свідчить про напружений емоційний стан воїнів-десантників пов'язаний із особистою позицією до здобутих досягнень в суспільному житті. За правило фрустраторами стають люди, різні предмети, події, що виникають в результаті невдач викликаючи у військовослужбовця стан фрустрації. Все це можна порівняти із сніжною кулею, яка з часом все більше та більше притягує до себе снігу, до того часу поки не зупиниться від власної ваги, або не розіб'ється внаслідок втрати рівноваги, рухаючись із схилу поступово набираючи оберти. В нашому випадку аналогічна ситуація, військовослужбовець накопичує всі невдачі, поразки, незадоволення, що супроводжується станом внутрішньої тривоги, агресії, пригніченості, безвихідності. Позитивні результати отримало 290 (34,11%) воїнів-десантників, у цієї категорії відсутня фрустрованість. Дуже низький рівень фрустрованості у 441 (51,88%) військовослужбовців, у 66 (7,76%) осіб понижений рівень, а у 28 (3,29%) невизначений рівень фрустрованості. Оціночні показники свідчать про те, що у воїнів-десантників відсутня соціальна фрустрація, знижена психологічна напруженість, присутня вмотивованість та орієнтація на успіх й перемогу, військовослужбовці задоволенні власною освітою, умовами військової служби, відпочинком, стосунками з товаришами по службі, матеріальним становищем тощо.

Відповідно до Експрес-опитувальника вивчення основних складових готовності розроблений Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України майже 557 (66,9%) воїнів-десантників вважають, що зовнішній ворог України є своїм особистим ворогом, 157 (18,9%) осіб мають зворотне бачення, а 119 (14,2%) респондентів взагалі утрималися. Переважна більшість 564 (65,9%) осіб вважають, що повністю готові до захисту України від військової агресії, 240 (28,8%) осіб скоріше готові, ніж не готові. Майже

7 (0,8%) респондентів зазначають, що вони скоріше не готові до виконання завдань за призначенням, ніж готові, решта – 14 осіб (1,6%) взагалі не готові до захисту України від агресії та 25 військовослужбовцям

(2,9%) – зазначили, що їм важко відповісти чи готові вони, чи ні. Неготовність до виконання бойових завдань військовослужбовцями має певних характер, ця категорія респондентів менш вмотивована, не впевнена у своїй професійній підготовці, що за правило породжує негативні (гальмівну дію) думки, які утворюють деякий бар'єр у свідомості людини. Аналізуючи обумовленість готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ можна зазначити, що майже третина опитаних 372 (43,8%) погоджується із твердженням «захист Батьківщини – мій обов'язок», 226 (26%) військовослужбовців прагнуть захищати територіальну цілісність України, ще 197 (23,1%) осіб прагнуть захищати свій народ, свою культуру та 431 (50,7%) опитаних прагне захищати свою родину, свій дім. Невелика кількість воїнів-десантників виявляє сумніви щодо готовності захищати Україну від військової агресії. Так, 193 (22,6%) військовослужбовці вважають, що держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій), 64 (7,5%) респонденти не впевнені у здатності командирів (начальників) приймати вірні рішення в бойовій обстановці (його професійній компетенції), 87 (10,7%) особи не впевнені у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій. 147 (17,2%) десантників вважають, Збройні Сили України не достатньо забезпечені (озброєні) для повної впевненості у перемозі, 199 (23,3%) дослідних не впевнений в обіцянках держави піклуватись про них (його сім'ю) у випадку загибелі (каліцтва) та 33 (3,8%) осіб не хочуть ризикувати своїм здоров'ям та життям. У 366 (42,8%) військовослужбовців оціночний показник рівня боєготовності підрозділу в якому проходять вони військову службу становить як високий, у 351 (41,3%) осіб як вище середнього, у 95 (11,5%) респондентів є середній показник, у 30 (3,5%) воїнів-десантників показник був зафіксований як нижче середнього, а у 8 (0,9%) взагалі виявився низьким.

Відповідно до отриманих результатів за методикою діагностики самооцінки психічних станів за Г. Айзенком таких як тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність можна зазначити, що у переважної більшості 778 (91,6%) військовослужбовців тривожність відсутня, а у 56 (6,5%) респондентів тривожність середня (допустимого рівня). Високий рівень тривожності був зафіксований у 16 (1,9%) осіб, що негативно впливає на поведінку та взагалі на професійну діяльність з подальшим емоційним виснаженням. 780 (92%) осіб показали низький рівень фрустрації, що свідчить про їх високу самооцінку, стійкість до невдач, подолання виниклих труднощів та здатність досягнення обраної цілі. Майже 52 (6%) воїнів-десантників показали середній рівень

фрустрації, фрустрація має місце в їхньому житті, ще у 18 (2%) респондентів взагалі мають високий рівень фрустрації, що характеризується уникненням виниклих труднощів на шляху до досягнення мети, боязню невдач, низькою самооцінкою, розбіжності реальності з очікуваними результатами тощо. За шкалою агресивності можна зазначити, що 553 (65,2%) осіб показали позитивні результати, це свідчить про їхній високий рівень спокою, витримки, впевненості, дисциплінованості, внутрішнього емоційного контролю тощо. Так, 258 (30,3%) військовослужбовців показали середній рівень агресивності, ще 39 (4,5%) респондентів виявилися з ознаками агресивності, не витримки та суттєвими труднощами в роботі з людьми. Майже у більшості 619 (73%) воїнів-десантників ригідність відсутня, тобто дана категорія військовослужбовців проявляє гнучкість, ініціативність, готовність та реагування на різкі зміни в бойовій обстановці. 207 (24,2%) респондентів мають середній рівень ригідності і лише у 24 (2,8%) осіб було виявлено сильну виражену ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів.

За методикою самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна оцінивши свій внутрішній фізіологічний та психологічний стан майже половина 421 (49,6%) опитаних військовослужбовців показала високий рівень самопочуття, ще 326 (38,4%) осіб отримали показник вище середнього. Середні показники отримали 73 (8,5%) осіб, і лише у 28 (3,3%) опитуваних – показник нижче середнього та 2 (0,2%) – низький показник. Переважна більшість опитаних 409 (48,2%) показала високі показники за шкалою «активності» та ще 338 (39,8%) – показники вище середнього. У 72 (8,4%) респондентів виявлено середній показник та у 28 (3,3%) осіб – показник нижче середнього, а у 3 (0,3%) взагалі низький показник. Високі показники за шкалою «настрій» отримала переважна більшість опитаних 440 (51,9%) воїнів-десантників, 288 (33,9%) осіб – показник вище середнього, ще 86 (10,1%) респондентів середній показник. Водночас, у 31 (3,6%) респондента було зафіксовано показник нижче середнього та у 5 (0,5%) осіб взагалі низький. Майже більша половина 479 (56,5%) військовослужбовців за шкалою «працездатність» показала високий показник, ще 286 (33,6%) осіб виявилися з показником вище середнього та 56 (6,6%) опитуваних мають середній показник. Показник нижче середнього був виявлений у 26 (3%) військовослужбовців та низький у 3 (0,3%), що свідчить про їх занижену здатність виконувати бойові завдання встановленого обсягу. Майже більша половина 546 (64,4%) опитаних воїнів-десантників мають високий рівень зацікавленості за шкалою «зацікавленість до участі в бойових діях», ще 178 (21%)

осіб – показник вище середнього. Разом з тим, 69 (8,1%) респондентів показали середній показник, ще 28 (3,2%) опитуваних показник виявився нижче середнього та у 29 (3,3%) осіб він взагалі є низьким. Так, розглядаючи отримані результати за шкалою «бажання виконувати завдання в зоні проведення бойових дій» більшість опитуваних 548 (64,6%) воїнів-десантників виявили бажання щодо виконання завдань за призначенням та оцінили свій рівень як високий, ще 184 (21,7%) респондента зазначили оціночний показник вище середнього та у решти 65 (7,6%) військовослужбовців він відповідає середньому значенню. При цьому 22 (2,5%) опитуваних воїнів-десантників оціночний показник зазначили нижче середнього та лише 31 (3,6%) як низький.

За методикою ступеня готовності до ризику (Шуберта) у переважній більшості опитаних військовослужбовців 679 (80,1%) було виявлено середнє значення схильності до ризику, ще 115 (13,4%) осіб взагалі занадто обережні та є готовими до ризику. Готовність до ризику у даної категорії осіб ґрунтується на здобутому умінні оцінювати бойову обстановку, прогнозувати хід подальший дій, приймати адекватні рішення в небезпечних ситуаціях. Решта 56 (6,5%) військовослужбовців за результатами дослідження виявилися схильними до ризику. Схильність до ризику як риса особистості виявляє у воїнів-десантників надмірне бажання натикатися на небезпеку, отримуючи при цьому повне чи часткове задоволення виражене у виділенні адреналіну, гострих почуттів, переживань небезпеки та свідомого розширення меж своїх можливостей і граючого покорокового насолоджування перемогою над небезпекою.

За отриманими показниками методики діагностики «перешкод» у встановленні емоційних контактів (за В. Бойко) майже половина 449 (52,9%) опитаних військовослужбовців не мають перешкод у встановленні емоційних контактів, їх емоційний стан в нормі та не заважає в повсякденному спілкуванні, у 157 (18,5%) осіб є деякі вираження емоцій в повсякденному спілкуванні. Крім того, у 191 (22,5%) осіб емоції певною мірою ускладнюють кожного дня спілкування з колегами по службі та у 53 (6,1%) емоції заважають встановлювати контакти з співслужбовцями, можливий вплив дезорганізуючих реакцій чи станів.

За методикою дослідження «сили волі» переважна більшість 583 (68,6%) опитаних осіб показала високий рівень сформованості сили волі та здатності виконувати поставлені завдання. Середній рівень сформованості сили волі був виявлений у 257 (30,3%) воїнів-десантників, вони здатні виконувати поставлені завдання, але з використанням обхідних шляхів, не бажають брати на себе зобов'язання

та в подальшій необхідності у тренуванні волі. З низьким рівнем сформованості сили волі, зниженим ентузіазмом виявилось 10 (1,1%) військовослужбовців.

З метою виявлення індивідуальної та загальної оцінки рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових нами було застосовано авторську анкету «Оцінка рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням». Розглядаючи мотиваційний компонент психологічної готовності можна зауважити, що переважна більшість 729 (86%) військовослужбовців отримала високий рівень, з показниками середнього рівня мотиваційного компоненту психологічної готовності виявилось 100 (11,6%) респондентів та 21 (2,4%) осіб взагалі з низьким рівнем. Відповідно до пізнавально-орієнтаційного компонента психологічної готовності більшість військовослужбовців 756 (89,1%) отримали високий рівень, 78 (9,1%) осіб показали середні показники та 16 (1,8%) взагалі низькі. На підставі аналізу результатів дослідження операційного компоненту психологічної готовності можна стверджувати, що значна більшість 727 (85,8%) опитаних мають високий рівень та здатні усвідомлювати мету та причини війни (збройного конфлікту), практично (критично) мислити, володіти знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, упевненні у штатній зброї та техніці, мають згуртованість бойового підрозділу, вміння управляти собою, готовність до ризику, самопожертви та до дій в умовах невизначеності, раптовості, дефіцити часу тощо. Крім того, середній рівень мають 98 (11,6%) воїнів-десантників та 22 (2,6%) – взагалі низький. В дослідженні емоційно-вольового компонента психологічної готовності абсолютна більшість опитаних 796 (93,7%) осіб отримала високий рівень, що засвідчує їх здатність проведення саморегуляції та самоконтролю емоційного стану в бойовій обстановці. Такі військовослужбовці відчують впевненості у своїх силах, з боку товаришів, мають позитивний настрій, відповідальні, дисципліновані, ініціативні, наполегливі, рішучі, активні, зосереджені на поставленому завданні, зорієнтовані на подальший успіх, здійснюють контроль власних емоцій, почуттів, подолання сумнівів, страхів тощо. Решта опитаних осіб 37 (4,3%) має середній рівень та 17 (2%) – низький показник, який суттєво впливає на хід виконання бойових завдань, з такими показниками у військовослужбовців виникають суттєві проблеми з психологічними властивостями та станами, вони не здатні здійснювати самоконтроль своїх емоцій та почуттів, відокремлювати негативні травматичні події минулого та відновлювати свій організм.

Висновки.

1. Психологічна готовність військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах є складним психологічним утворенням, що складається із певних структурних компонентів і несе в собі переможний характер, посилюючи загальну оборонну систему країни, маючи незламний бойовий дух справжніх воїнів-професіоналів, девіз яких – «Завжди перші»!

2. Аналіз отриманих результатів психологічного дослідження засвідчує про необхідність застосування засобів розвитку психологічної готовності з визначеною категорією воїнів десантників, яка цього потребує.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язані з розробленням та апробацією програми, практичних рекомендацій командному складу штатних підрозділів та психологам щодо розвитку психологічної готовності Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості : навч.-метод. посіб. / А. Б. Неурова, О. С. Капінус, Т. Л. Грицевич. Львів : НАСВ, 2016. 181 с.

2. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : метод. посіб. / Н. А. Агаєв та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.

3. Келлі Макгонігал. Сила волі. Шлях до влади над собою. Київ : Наш формат, 2017. 264 с.

4. Кириченко А. В. Структура психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до ведення бойових дій. *Вісник НУОУ. Збірник наукових статей НУОУ*. Київ : НУОУ, 2020. № 5(58). С. 80–89.

5. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник: у 2 ч. Ч. 1. Вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ «7БЦ», 2020. 754 с.

6. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. Харків : НАНГУ, 2017. 308 с.

7. Стасюк В. В. Військова психологія видородової діяльності : підручник. Київ : ПП «Золоті Ворота», 2012. 458 с.

8. Стасюк В. В. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) : підруч. Київ : НУОУ, 2014. 504 с.

9. Стасюк В. В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів : підруч. Київ : НУОУ, 2016. 412 с.

10. Стасюк В. В. Страх і паніка на війні : монографія. Київ : НУОУ, 2013. 290 с.